

voor meer: www.tolkinfo.nl

Praten met je kind!

THEORETISCH VERANTWOORD

Twintig procent van de kleuters heeft taalleerproblemen

'Eén op de vijf kleuters heeft bij aanvang van het basisonderwijs een taalachterstand van dikwijls meer dan een jaar' zo blijkt uit onderzoek van onderwijsadviesbureau KPC Groep (2007) onder 42 basisscholen in probleemwijken. Vaak halen deze leerlingen een dergelijke achterstand gedurende hun gehele schoolloopbaan niet meer in (Teunissen en Haquebord, 2002). Voorkomen is dus beter dan genezen als het taal betreft. In de praktijk blijkt dat er een sterk verband is tussen het opleidingsniveau van ouders en schoolsucces van kinderen (Stoep, 2008). Diverse onderzoeken laten zien dat het verstandig is om vroeg te beginnen met extra taalstimulering (Sylva, Melhuish, Sammons, Siraj-Blachford en Taggart, 2004).

TOLK

TOLK is een methode voor preventie van taalachterstand en vroege interventie bij taalleerproblemen. Het richt zich op verandering van het taalaanbod van ouders van jonge kinderen. Het maakt daarbij gebruik van gestandaardiseerde films, kijkvragen en reminders. TOLK streeft ernaar dat ouders zich strategieën eigen maken die voor de taalverwerving ondersteunend zijn. Het wil ouders stimuleren tot het bieden van overvloedig en gevarieerd taalaanbod. Dit taalaanbod is in het algemeen kenmerkend is voor hoogopgeleide ouders en sluit aan bij het taalgebruik op school. Het doel is vergroting van onderwijskansen voor achterstandsléerlingen. Aan de hand van de maandthema's uit het peuter- en kleuteronderwijs wordt getoond hoe ouders thuis in gesprek kunnen gaan met hun kind. Door inzet van intermediairs sluit TOLK aan bij de principes van video interactie (samen kijken, samen ontdekken hoe het moet). TOLK maakt gebruik van reminders voor thuis en op school. TOLK kan overal worden ingezet waar (laagopgeleide) ouders van jonge kinderen (bij elkaar) komen. Het wil alle krachten bundelen, inclusief die van ouders, om taalachterstand te voorkomen en daarmee schoolsucces te bevorderen.

TOLK en taalaanbod

Eén op de vijf kleuters heeft volgens onderzoek van het KPC (2007) taalleerproblemen. Daarentegen stroomt het merendeel van de leerlingen kennelijk zonder moeilijkheden met taal het onderwijs in. Waarom lukt bij deze kinderen wel wat bij twintig procent van hun leeftijdsgenoten niet lukt. De sleutel ligt bij het taalaanbod van ouders. Sommige ouders, meestal hoogopgeleide ouders, zijn gevoeliger voor initiatieven van hun kinderen dan andere ouders. Zij zijn beter in staat aan te haken bij de belangstelling van hun kind. Hun taalaanbod is rijker en gevarieerder. Onder zulke omstandigheden leren kinderen eerder de abstractere vorm van taal die zo kenmerkend is voor het taalgebruik op school (regiegroep 1^e fase taalforum 2000-2008). In de theorie van het sociaal interactionisme leren

Praten met je kind!

kinderen taal in samenspraak en samenwerking met anderen (Bates en MacWhinney, 1987). Met goed taalaanbod kunnen zij gemakkelijker de wereld verkennen. Het ondersteund hen in het ontdekken hoe iets heet en hoe iets moet worden gecommuniceerd. Als ouders met taal de wereld van het kind voortdurend benoemen, dan krijgt het meer handvatten om gebeurtenissen te voorspellen en ideeën te verwoorden. Bij TOLK staat het effectieve taalaanbod van hoogopgeleide ouders model voor laagopgeleide ouders.

Kinderen ontwikkelen een eigen zoekmachine

Maar er is meer. Door de wisselwerking tussen kind en ouder leert het kind ook ook een manier om te weten te komen hoe de dingen in elkaar zitten. Het kind gaat bedenken (een theorie vormen) over hoe iets zou kunnen worden gezegd (het grappige proces van gissen en missen). Dat laatste is nog wel het belangrijkste wat goed taalaanbod kan bewerkstelligen. Het kind ontwikkelt als het ware zijn eigen 'zoekmachine'. Je zou kunnen zeggen dat het leert 'googelen' in het kennisbestand van gevorderde taalgebruikers. Met die vaardigheid kan een kind een leven lang antwoord vinden op zijn vragen.

TOLK en taalverwerving

Taal kent vorm (klanken, woorden en zinnen), inhoud (ideeën over de wereld) en gebruik (communicatie) (Bloom en Lahey, 1976). Het taalgedrag van de volwassen taalgebruiker kenmerkt zich door een goede ontwikkeling en voldoende integratie van deze aspecten. Vrijwel vanaf het eerste uur beschikken baby's erover in elementaire vorm. Er is dan echter nog geen sprake van intergratie tussen de taalaspecten. Taalverwerving betekent daarom enerzijds het ontwikkelen van de deelaspecten en anderzijds een goede intergratie ervan realiseren. Er ontstaat geleidelijk een invulling en verstrengeling van vorm, inhoud en gebruik (Bloom en Lahey, 1976). Er is momenteel nog maar weinig discussie over wat de meest gunstige omstandigheden zijn voor taalverwerving (Ellis, 1990 & Verhallen, 2001). Ouders en andere verzorgers helpen kinderen bij hun taalontwikkeling door **drie ondersteunende communicatieve strategieën toe te passen:**

- 1. Volwassenen, vooral ouders, passen hun eigen taalgebruik aan het ontwikkelingsniveau van het kind aan en lopen er dikwijls net iets op vooruit. Zo krijgt het kind stapje voor stapje inzicht in de structuur van de taal (Sijstra, 1998). Kinderen trekken zich als het ware op aan het geboden taalaanbod (*Taalaanbod*).**

Het kind komt steeds verder doordat het wordt geholpen door 'ervaren partners'. Het gaat om mensen die taalvaardiger zijn dan zichzelf zoals ouders, leidsters, opa's en oma's, maar ook taalvaardiger groepsgenootjes (Damhuis en Litjens, 2003). Kinderen die veel en gevarieerd taalaanbod krijgen gaan de taal ook goed gebruiken. Want kinderen willen van nature in contact treden met mensen in hun omgeving en daarvoor gebruiken ze de taal die ze horen.

Praten met je kind!

2. Ouders geven feedback op het handelen en de uitingen van hun kinderen (Overnemen en goed teruggeven, Kijken en vergelijken).

Doordat ouders continu benoemen wat er gebeurt, ontdekken kinderen welk stappen gemaakt moeten worden in (denk)processen en op welke manier daarover gecommuniceerd kan worden (Damhuis en Litjens, 2003). Ouders laten direct of op een subtiele manier merken wat ze van de taaluitingen vinden. Kinderen verwerken die informatie en passen hun eigen taalgebruik erbij aan. Kinderen zijn voortdurend bezig met 'hypothese toetsen'. Ze weten niet altijd precies hoe iets heet en dan een veronderstelling. Ze maken (soms bewust) fouten om een versterkte reactie te ontlokken. Van de reacties leren ze. Kinderen maken ook gebruik van wat we co-constructie noemen. Een taal leren gebeurt niet in de eerste plaats door te imiteren, maar door zelf nieuwe taaluitingen uit te proberen. Kinderen produceren voortdurend uitingen die ze nooit eerder hebben gehoord.

Met vallen en opstaan ontdekken ze zo de taalregels. Ze leren die regels allemaal in een min of meer vaste volgorde (regiegroep 1^e fase taalforum 2000-2008).

3. Door gelegenheid te geven aan kinderen tot taalproductie (Luisteren).

Ouders die hun kinderen de tijd en ruimte geven om te reageren laten merken dat ze de reacties van hun kinderen op prijs stellen. Door erop in te gaan wordt dat effect versterkt. Ze nemen hun kinderen letterlijk en figuurlijk (bijvoorbeeld met boekjes) mee om in verschillende situaties hun kind te laten ervaren hoe de wereld in elkaar zit. Sommige sociale milieus vormen een krachtiger leeromgeving dan andere. Er is meer aandacht voor de kinderen. Kinderen krijgen meer gelegenheid om te experimenteren met taal en met de wereld (regiegroep 1^e fase taalforum 2000-2008).

Kortom het proces van taalverwerving wordt bevorderd door (**T**) taal aanbieden, uitingen (**O**) overnemen van het kind en goed teruggeven, om de beurt (**L**) luisteren en praten en (**K**) kijken en vergelijken (**TOLK**). Alles valt samen in het gesprek.

Het is belangrijk om ervoor te zorgen dat gesprekken tussen kind en volwassene aantrekkelijk zijn en aansluiten bij de belevingswereld en de interesses van het kind (Damhuis en Litjens, 2003). Daarom bestaat TOLK uit acht themafilms over onderwerpen die zowel op school als thuis aan de orde zijn. Als kinderen actief betrokken zijn, blijken zij beter in staat om hun eigen leerproces te sturen. Zij leren dan succesvoller (Biemond, 1998). TOLK streeft ernaar dat ouders overvloedig en op een gevarieerde manier taal aanbieden bij alle dagelijkse handelingen met hun kind (eten, boodschappen doen, naar school gaan, enz.).

Het taalleerproces is universeel voor alle talen en kent een vaste volgorde (brabbelen, eerste woordjes, twee-woordzinnen, drie-woordzinnen en meer-woordzinnen).

Het ontwikkelingsproces speelt zich hoofdzakelijk af in de periode van nul tot zes jaar, de taalgevoelige periode. Daarom richt TOLK *praten met je kind!* zich op ouders van jonge kinderen.

TOLK

Praten met je kind!

TOLK en denkontwikkeling

Er is een sterke relatie tussen de ontwikkeling van taal en van denken. Kinderen leren taal te begrijpen en te gebruiken die refereert aan wat ze weten over de dingen en gebeurtenissen in de wereld. De manier waarop het kind uiteindelijk de wereld in zich opneemt hangt enerzijds af van zijn intellectuele capaciteiten en anderzijds van de structuur die ouders aanbrengen in zijn omgeving. Die structuur wordt door ouders met taal gemaakt. Structuur stelt een kind in staat te voorspellen en zaken los te gaan zien van hun aanwezigheid in ruimte en tijd, los van het hier en nu (Piaget, 1954). Hoe meer ouders met taal de wereld van hun benoemen en ordenen, hoe meer handvatten kinderen hebben om te voorspellen en ideeën te verwoorden. Hun kennis van de wereld, en de woordenschat die daarmee samenhangt, breidt zich uit aan de hand van zinvolle gesprekken (regiegroep 1^e fase taalforum 2000-2008). Met behulp van films verwacht TOLK deze 'denkstimulerende' gesprekstechniek (Marion Blank, 1994) zichtbaar en hoorbaar te maken. Beelden zijn gemakkelijk te imiteren. Ouders hebben dagelijks te maken met televisie, video en computerschermen. Film overbrugt ook het probleem voor ouders van onvoldoende taalkennis van het Nederlands of geringe vaardigheid in lezen en spellen.

TOLK en taalachterstand

Taalontwikkeling en achterstanden daarin kunnen op verschillende manieren worden vastgesteld. Het taalniveau van mondelinge taal wordt in het algemeen vastgesteld aan de hand van taalanalyses (woordenschat, lengte van zinnen, grammaticale complexiteit) en taaltesten. Men spreekt van relatieve en absolute achterstand. Relatief wil zeggen in relatie tot leeftijdsgenoten op elk willekeurig moment. Van taalachterstand in absolute zin is sprake als het gaat om het niet voldoen aan vastgestelde normen met daaraan gekoppeld de prognose voor schoolsucces of algehele ontplooiing (regiegroep 1^e fase taalforum 2000-2008). Absolute niveaus worden vaak in het onderwijs gehanteerd b.v. overgangsnormen of Cito-toetsen.

Babylonische spraakverwarring op school

Over achterstand in taal bestaat in het onderwijs overigens een Babylonische spraakverwarring. Als in het onderwijs over achterstand in taal wordt

Praten met je kind!

gesproken dan heeft men het meestal over onvoldoende succes met leren lezen en spellen. Bij veel onderzoek naar de relatie tussen meertaligheid en schoolsucces blijkt taalachterstand te maken te hebben met onvoldoende kennis van het Nederlands. In het kader van TOLK hebben we het over mondelinge taalvaardigheid in de moedertaal en achterstanden daarin. Het is daarbij van geen belang om welke moedertaal het gaat.

TOLK en meertaligheid

Voor verwerving van een tweede taal gelden dezelfde principes als voor ontwikkeling van moedertaal. Het gaat echter om het leren van een andere vorm (andere klanken, andere woorden, andere zinsbouw) een andere, maar redelijk vergelijkbare inhoud (Eskimo's hebben veel meer woorden voor sneeuw dan bijvoorbeeld Nederlanders die relatief weinig met sneeuw te maken hebben) en een ander, maar eveneens vergelijkbaar, taalgebruik (omgangsvormen en aanspreekvormen, zoals bijvoorbeeld het gebruik van u en jij, verschillen per taalgebied). Meestal verloopt het taalverwervingsproces in meerdere talen probleemloos. Toch ondervinden anderstalige kinderen dikwijls leermoeilijkheden op school. Uit onderzoek blijkt dat er een sterk verband is tussen het opleidingsniveau van ouders en schoolsucces van kinderen (Stoep, 2008). Het totale effect van thuistaalgebruik en beheersing van het Nederlands door ouders is ongeveer even groot als het opleidingseffect. Het opleidingsniveau van nieuwkomers, met name moeders, is dikwijls laag. Soms hebben zij zelfs helemaal geen onderwijs genoten. Mogelijk verklaart dit waarom veel van de leerlingen met een taalachterstand op school meertalig zijn.

TOLK en thuistaal

In de wereld is het zeer algemeen dat kinderen twee of zelfs drie talen tegelijk leren. Het gaat dan om moedertaal (thuistaal), straattaal en soms schooltaal. Een voorbeeld daarvan is Marokko waar men vaak Berber thuis spreekt, Marokkaans Arabisch op straat en Frans op school. Meestal verloopt het proces van taalverwerving in meerdere talen zonder problemen. Er is voor kinderen die van huis uit een dialect of allochtone taal goed ontwikkelen, geen belemmering om vervolgens

op school het Nederlands volledig te verwerven (regiegroep 1^e fase taalforum 2000-2008). Voor TOLK is het derhalve niet belangrijk of het taalaanbod in het Nederlands is of in een andere taal. In dit kader is het belangrijk te vermelden dat, in tegenstelling tot wat vaak wordt aangenomen, meertaligheid juist heel positief kan werken op de taalvaardigheid (en cognitieve ontwikkeling) van kinderen. Met onderzoek van de Vrije Universiteit Brussel (Katrien Mondt, 2006) werd aangetoond dat tweetalige kinderen tussen de 7.5 en 11 jaar sneller waren in aandachts-, taal- en rekentaken dan hun ééntalige leeftijdsgenoten. Belangrijk gegeven is bovendien dat de kinderen die thuis twee talen spraken, beter presteerden dan de kinderen die op

school voor het eerst met een tweede taal in aanraking kwamen. Kartien Mondt is daarom voor meertalig onderwijs op zo jong mogelijke leeftijd. Op welke leeftijd kinderen het beste geconfronteerd kunnen worden met een tweede taal is nog punt van discussie. Zelfs de EU pleit inmiddels voor meertaligheid in het onderwijs.

TOLK en schooltaal

'Taalvaardigheid bepaalt voor een belangrijk deel het schoolsucces van leerlingen' (Ludo Verhoeven e.a., 2000). Dat is niet verwonderlijk. Taal, en in ons land is dat het Nederlands, speelt een belangrijke rol op school. Het is het instrument waarmee leerkrachten in alle lessen kennis, vaardigheden en houdingen doorgeven aan hun leerlingen. Dat anderstalige kinderen problemen hebben op school lijkt onvermijdelijk. Als zij weinig of geen Nederlands van huis uit kennen, dan beheersen zij de op school gesproken taal niet. Toch zijn er grote verschillen in schoolsucces als het om meertalige leerlingen gaat. 'Hoe groter de kloof tussen thuistaal en schooltaal en hoe kleiner het vermogen van het kind om die kloof via zijn taalleervermogen te overbruggen, hoe meer kans het heeft om op school een taalachterstand op te lopen' aldus Hajer en Meestringa (1995). De kloof wordt bij anderstaligen niet alleen veroorzaakt doordat thuis geen of minder vloeiend Nederlands wordt gesproken. In situaties die op leren zijn gericht verschilt het taalgebruik op een heel aantal belangrijke punten van taalgebruik in algemene omgangssituaties. Schooltaal gaat meestal over onderwerpen buiten het hier en nu, het taalgebruik is abstracter, de intentie is leren in plaats van een gesprek voeren, en de leerkracht heeft afstand tot de leerling. Om geen taalproblemen te hebben op school, moet men kunnen omgaan met deze verschillen (Hajer en Meestringa, 1995). TOLK wil een brug slaan tussen school en thuis door gebruik te maken van de maandthema's van het peuter- en kleuteronderwijs. Dat wat op school aan de orde is wordt ook thuis besproken en omgekeerd. Schooltaal wordt meegenomen naar huis en thuistaal wordt op school verrijkt. Dat stimuleert niet alleen de taal, maar ontwikkelt ook het flexibel omgaan met verschillend taalgebruik.

TOLK en preventie en vroege interventie

Preventie betekent in verband met TOLK voorkomen van achterstand in de taalontwikkeling. Voor preventie is het belangrijk ouders te informeren over het normale verloop van de taalontwikkeling en hun mogelijkheden om de taal te stimuleren (Goorhuis-Brouwer, 1991). Bij vroege interventie gaat het om een eenmaal niet goed verlopende spraak- en taalontwikkeling om te buigen in een goed verlopende. Vroeg betreft in dit geval vroegtijdig in het ontwikkelingsproces alsmede op jonge leeftijd. Hoe eerder de interventie plaatsvindt hoe groter de kans op succes. Zo kan worden voorkomen dat een onjuist patroon zich inslijpt. Er zijn dan meer mogelijkheden om het ontwikkelingsverloop bij te sturen omdat de rijping van het neurofysiologisch systeem nog niet is voltooid. Het systeem is nog flexibel en daarmee

makkelijker te beïnvloeden (Goorhuis-Brouwer, 1991). De films van TOLK geven ouders inzicht in het normale proces van taalontwikkeling en hun rol daarin.

TOLK en taaltherapie

Taalstimulering door ouders noemt men indirecte therapie. In de praktijk van interventie maakt men de ouder co-therapeut van de behandelaar. Bij indirecte therapie bekwamen ouders zich om thuis als 'therapeut' op te treden. Men gaat ervan uit dat jonge kinderen het beste in de eigen omgeving door vertrouwde personen begeleid kunnen worden. Thuis kan in allerlei dagelijkse situaties extra aandacht worden besteed aan praten met het kind.

In Nederland wordt de begeleiding vorm gegeven o.a. met logopedie, via oudercursussen, hometraining en adviesgesprekken (Van den Dungen en Verboog, 2002). TOLK kan onderdeel uitmaken van dit proces van bekwamen van ouders. Als het accent in de taaltherapie ligt op de communicatie dan spreken we van communicatieve taaltherapie. Hoe meer het kind het gevoel heeft dat het louter om communicatie gaat, hoe beter doorgaans de therapie zal verlopen zeker als het jonge kinderen betreft (Van Ierland, 1986). Het gaat om geïntegreerd aandacht geven aan de aspecten vorm, inhoud en gebruik. Het veronderstelt een lopende conversatie, een gesprek. Het is spontaan en lijkt niet op oefenen. Het kind is speels en actief betrokken (Slofstra-Bremer, 1985). TOLK beoogt het op gang brengen van voor de taal leerzame gesprekken. Bij kinderen met een taalachterstand is het belangrijk om met meer aandacht en op expliciete wijze taal aan te bieden. Dat kan bijvoorbeeld met extra intonatie, met meer herhaling en met meer verwijzingen. Ook de technieken van de methode Hanen n.l. VAT (volgen, aanpassen en toevoegen) kunnen zeer behulpzaam zijn. Het taalaanbod moet passen bij het ontwikkelingsniveau van het kind en dat kan anders liggen dan zijn leeftijd. Om inzicht in de communicatieve mogelijkheden van een kind te krijgen kunnen video opname als hulpmiddel worden ingezet. Aan de hand van de beelden wordt geanalyseerd hoe een individueel kind het beste benaderd kan worden. De gestandaardiseerde films van TOLK kijken niet naar de mogelijkheden of onmogelijkheden van individuele kinderen.

TOLK en Video Home Training (VHT)

Elke ouder heeft sterke kanten en de mogelijkheid om een competente opvoeder te zijn. Het gaat er bij sommige ouders alleen om deze kwaliteiten meer naar voren te halen. We spreken van 'empowerment'. Het begrip staat voor 'oog hebben voor de sterke kanten van ouders' (Blokland, 2001). VHT wil het behulp van video-opnamen de communicatie tussen ouder en kind veranderen. Doel is ouders in staat te stellen zelf goede communicatie met hun kinderen tot stand te brengen (Dekker en Bienans, 1994). Het is een middel tot 'empowerment'. VHT is gebaseerd op sociale leertheorieën. Voor TOLK is daarvan het principe van 'modeling' (model-leren) van belang. Veel gedrag wordt geleerd doordat men het van de ander imiteert. Wanneer 'die ander' ook nog eens bepaalde eigenschappen als warmte en sympathie uitstraalt

en een bepaalde status voor de imitator bezit, wordt het gedrag sneller overgenomen. Het voorbeeldgedrag moet aandachtig geobserveerd worden, onthouden en de imitator moet gemotiveerd zijn om het voorbeeldgedrag zich eigen te maken (Kemper en Janssens, 1997). Ten behoeve van identificatie is in de films van TOLK gebruik gemaakt van rolmodellen uit verschillende culturen. Het aandachtig bekijken van de films wordt versterkt door inschakeling van intermediairs die kijkvragen stellen. Onthouden wordt vereenvoudigd door aan te sluiten bij de natuurlijke opvoedingskwaliteiten van ouders. Het onthouden van hetgeen wordt beoogd wil TOLK eveneens bewerkstelligen met behulp van reminders (stickers) voor thuis en de posters (ook een vorm van reminder) voor op school.

TOLK en ouderbetrokkenheid

Sinds 2000 wordt in Nederland in de kinderopvang en op scholen gewerkt met speciale VVE programma's. De educatieve programma's beginnen in de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf en lopen door tot in de eerste twee groepen van de basisschool. Doelstelling van het VVE beleid is vergroting van onderwijskansen van kinderen uit achterstandsgroepen. Uit onderzoek naar de effecten van de programma's komt naar voren dat de programma's erg positief werken op de taalontwikkeling van kinderen. Daarbij wordt door Leseman (2002) aangetekend dat het effect op lange termijn alleen plaats vindt bij goede uitvoeringscondities en moeten de programma's gericht zijn op kinderen én ouders.

In Nederland bestaan er daarom naast de VVE programma's voor leerlingen tal van programma's die zich specifiek richten op de gezinnen waarin de kinderen opgroeien. Het gaat dan om kindgerichte programma's die door de ouders worden uitgevoerd. Dergelijke programma's kennen een gestructureerde didactische aanpak en nemen voor ouders vaak een dagdeel per week in beslag. Van bijna alle overzichtsstudies naar het effect van deze programma's luidt de conclusie dat deze over het algemeen minder effectief zijn dan centrumgerichte programma's. Toch blijkt een aantal van de gezinsgerichte programma's in Nederland goed te werken. Zo leverden de programma's Optap Opnieuw, Boekenpret en Overstap een aantal positieve resultaten op die niet onderdoen voor die van centrumgerichte programma's. Opmerkelijk is ook de conclusie van Blok e.a. (2003) dat een combinatie van centrumgerichte en gezinsgerichte programma's de beste aanpak lijkt te zijn om zowel cognitief als sociaal-emotioneel winst te boeken. Blok bevestigt met deze uitspraak de bevindingen van Leseman in 2002.

TOLK praten met je kind is geen ouderprogramma zoals bovengenoemd. Het kan wel gebruikt worden als aanvulling op of invulling van alle activiteiten om ouderbetrokkenheid te versterken zowel binnen als buiten de programma's voor VVE.